

NATUURWAARDEN VAN EEN ZAND- OP EN OVERSLAGTERREIN AAN DE KUST

Gerard Janssen

Ministerie van Milieu en Infrastructuur, Rijkswaterstaat, Postbus 17, 8200 AA Lelystad, Nederland
E-mail: gerard.janssen@rws.nl

Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Aard- en Levenswetenschappen, afdeling
Systeemecologie, De Boelelaan 1087, 1081 HV Amsterdam, Nederland
E-mail: g.m.janssen@vu.nl

De spreker vertrekt vanuit de originele analyse dat zachte kustbescherming en strandsuppleties in het bijzonder an sich neerkomen op het gebruik van stranden als op- en overslagterreinen van zand. Zand wordt immers aangevoerd en wordt via zeestromingen of windwerking verder verdeeld. De zandmotor is hiervan een mooie illustratie.

Hier zijn echter diverse vragen bij te stellen. Primair stelt zich de vraag 'wat is zacht?'. In wetenschappelijke rapporten mag de Nederlandse kust dan wel geboekstaafd zijn als 82% zachte zeewering; hieronder vallen bvb. ook zanddijken, d.w.z. sterk gefixeerde en zelfs verharde structuren. Kijken we terug in de tijd, waar vogels broedden op het strand... dan lijkt er vandaag geen ruimte meer voor een oorspronkelijk strandecosysteem. De strandruimte zoals we deze kenden is verdwenen.

Meteen is duidelijk dat kustbescherming niet enkel zou mogen slaan op kustveiligheid, i.e. bescherming van mensen. Ook natuur verdient bescherming. In Europees verband spreken we zo over de zogenaamde Natura 2000-gebieden en soorten. Denken we aan kwelders, embryonale duinen, witte duinen, grijze duinen, mariene habitats, onderwater gelegen zandbanken, natte intertidale stranden,... Of denken we aan beschermde broedvogels.

Uiteraard maakt dit het natuurplaatje niet volledig. Mariene biologen kijken o.m. ook naar het type kust. Zo onderscheiden ze reflectieve kusten, d.w.z. steile kusten met grof zand. Op geleidelijk hellende - dissipatieve kusten (zoals in Nederland) vinden we dan weer zandgolven en troggen. Naargelang de getijwerking, kunnen kusten nog meer afvlakken (zoals aan de Vlaamse westkust) tot zogenaamde ultra-dissipatieve kusten. Deze abiotische kenmerken bepalen de soortensamenstelling en aantallen. Kijken we naar het macrobenthos dan neemt het aantal soorten toe als het zand minder grof is. Tevens neemt het aantal soorten (en de zogenaamde 'beach species index') toe bij een vlakke/minder steile kust. Of hoe het voorkomen van soorten afhangt van waar ze tegen kunnen.

Om het plaatje volledig te maken moet ook gekeken worden naar een nog breder palet aan ecologische functies en diensten. Voorbeelden zijn kustverdediging via duinvorming, educatie, recreatie, kinderkamerfunctie, biologische filter voor schoon zeewater, eco-engineering... Van sommige facetten weten we op heden nog zeer weinig af en hier ligt dan ook een uitdaging voor onderzoek.

Overigens, niet alleen het strand verandert, ook zien wetenschappers dat door suppleties het zandaanbod voor een toename van de zeereepduinen is gegroeid. In de periode 1997-2008 is 26 % van het gesuppleerde volume in de zeereep opgeslagen. Of hoe de Nederlandse kust van een afslagkust geëvolueerd is naar een aangroei-kust.

Een verandering in dit dynamische samenspel zal dan ook gevolgen hebben. Zo heeft monitoring bij projecten als strandsuppleties/de Tweede Maasvlakte/de Zandmotor/ ... ons van de verandering in sedimentsamenstelling, golfwerking, morfologische opbouw,... reeds belangrijke inzichten geleverd (in bijzonder rond fysische parameters). Of en hoe dit ook doorspeelt op de biologische omstandigheden biedt thans voer voor grote Nederlandse onderzoeksprojecten.

De puzzel wordt dan wel de komende jaren gelegd, dit betekent evenwel niet dat we de beperkte kennis niet zouden toepassen. We kunnen dan ook – in het bijzonder bij Natura 2000-gebieden – reeds mitigerende maatregelen vooropstellen. Zo kan het aangewezen zijn om de te suppleren zones kleiner te maken waardoor refugia ontstaan die kansen scheppen voor een voorspoedige rekolonisatie. Zo is het aangewezen om embryonale duinvorming niet te vernietigen (bvb. door gericht via pijpleidingen op te spuiten). Zo kan rekening gehouden worden met broedende vogels (bvb. starten na het broedseizoen of een ruime buffer voorzien). Zo kan rekening gehouden worden met schuwe zee-eenden door een bufferafstand van 1.500 m te voorzien. Er blijven echter ook nog vragen openstaan. Zo zou het opportuun kunnen zijn om zandsuppleties vooraf te laten gaan door het kerven van de zeereep. Zo zou het opportuun kunnen zijn om te zorgen voor een betere matching van korrelgrootteverdeling en geochemische samenstelling van suppletiezand met het aanwezige strand- en duinzand. Onderzoek blijft dan ook noodzakelijk.

Ter afronding (1), wat brengt de toekomst? Ontegensprekelijk is de trend dat we de evolutie gemaakt hebben van een natuurlandschap naar een cultuurlandschap met natuurwaarden. Het zal belangrijk zijn om natuur hier een goede plaats te geven waarbij we van de huidige 'coastal squeeze' evolueren naar een 'coastal relaxation' door het aanvoeren van zand. Zand is echter zoals een infuus voor zieke patiënten: we moeten goed nadenken waar we het infuus aanbrengen/waar we het zand gebruiken.

Ter afronding (2), welk onderzoek is noodzakelijk? Aansluitend bij de vorige sprekers blijkt ook uit deze bijdrage dat de nood aan innovatief onderzoek hoog is, waarbij in het bijzonder nieuwe methoden voor het waarnemen van veranderingen cruciaal lijken. Ook is er een manifeste noodzaak aan een holistische, multidisciplinaire aanpak. Dit kost geld, maar als we de discussie opentrekken naar een breed debat over ecosysteemprocessen en -diensten, dan kan dit lukken. Zo kan bovenal ook vanuit een ecosysteembenadering een bijdrage geleverd worden aan geïntegreerd kustzonebeheer. Tot slot wordt ook een lans gebroken voor strand- en kustreservaten. Voor natuur én kustveiligheid. Maar bovenal ook om natuur te kunnen bestuderen, immers (cfr het shifting baseline syndroom), door de jaren heen kregen generaties een ander beeld van een natuurrijke kust. Vandaag primeert het beeld van industriële en kale stranden... we doen het kortom niet alleen voor onszelf maar ook en bovenal voor de toekomstige generaties.